

Het waterbeleid historisch onder de loep: een voorbeeld

De Vallei van de Oude Kale: erfgoed van wereldklasse

De graaf beslist

In de eerste eeuwen van het graafschap Vlaanderen (vanaf ongeveer het jaar 1000) voerde de Vlaamse graaf een bijzonder actieve grondpolitiek. De betere landbouwgronden werden hetzij door hemzelf uitgebaat, hetzij toebedeeld aan de edelen die hem het meest nabij stonden. In onze streken werd dit nog eens in de verf gezet door de schenking van – het recent in Aalter-Brug opgegraven – Woestijne aan zijn bastaardzoon. De kloosters kregen aanvankelijk vooral de grond toebedeeld “die nog te slecht was om weg te geven”, hoewel die kloosters via latere schenkingen van edelen en vermogenden in ruil voor gebeden en voorspraak in de hemel hun grondbezit verder uitbreidden met goede landbouwgrond. In voorgaand artikel over ons waterbeleid werd geschetst dat (de aanleg van) hooiland een belangrijk aspect was van de grondpolitiek van de graaf. Niet toevallig zijn adellijke eigenaars (vaak in rechte lijn terug te voeren op zijn oorspronkelijke entourage) daarom nog steeds sterk vertegenwoordigd als grondeigenaar in onze oudste Vlaamse hooilandcomplexen. En met Vlaams bedoelen we hier ongeveer de provincies Oost- en West-Vlaanderen.

Hooiland is in de rest van Vlaanderen doorgaans een stuk jonger en minder vanuit een centrale regie tot hooiland ontgonnen (vaker plaatselijke initiatieven). De Vlaamse graaf liep immers voorop in het zo systematisch toepassen van deze ‘nieuwe landbouwtechnologie’. Bovendien leenden de gronden in de valleien van het graafschap Vlaanderen zich bijzonder tot de aanleg van waardevol hooiland wegens het relatief hoge fosforgehalte in de bodem. Elders (Haspengouw uitgezonderd) was de landbouwkundige kwaliteit van het hooiland vaak minder, met name in de Kempen. Daardoor werden de valleien in die mindere landbouwstreken vaak pas bij een toegenomen bevolkingsdichtheid in latere eeuwen (naar hooiland) ontgonnen, eenmaal de betere gronden reeds bezet waren.

“Een hooilandcomplex in de vallei bestaat uit drie ongeveer evenwijdig lopende beken”

Uittreksel uit de Popp-kaart van omtrent 1860, waarop zeer mooi de repelpercelering is te zien. Bemerkt het verschil met de meer blokvormige akkerpercelen daarbuiten en hoe de gemeentegrenzen (in rood aangegeven) zo zijn afgebakend, dat elk aan de Kale grenzende dorp een stuk hooiland op zijn grondgebied heeft bekomen. Ook de tussenliggende grenzen zijn bepaald door zijbeken, waarop deze dorpsgemeenschappen bepaalde gebruiksrechten konden laten gelden zodat ze alle beschikten over én eigen hooiland én eigen water om het productief te maken.

Bakstenen over de Kale: water als transportmiddel

Anderzijds waren er omtrent het jaar 1000 nauwelijks goede wegen. Wegtransport was ondergeschikt aan vervoer over water. Niet toevallig liggen al onze oude Vlaamse steden aan (een samenvloeiing van) belangrijke waterlopen. Ook veel kleinere waterlopen dan we ons nu kunnen voorstellen werden ingeschakeld in dit transportnetwerk en ook de hoofdwaterlopen hadden toentertijd veel kleinere afmetingen dan nu het geval is. De Kale ligt nu in een landelijke uithoek, maar was toen economisch dus erg belangrijk. Ze vormde immers de bovenloop van de Durme, die zelf weer toegang gaf tot de Schelde. Dat kan je ook zien aan een reeks mooie, erg oude kerken langsheen deze kleine rivier, vaak toegewijd aan zeer oude (en later in onbruik geraakte) heiligen. Eén van die voorbeelden is de Sint-Radegundiskerk in Merendree, waar ook Sint-Ge-rulfus, één van de alleroudste Vlaamse martelaren (want gestorven rond 750), begraven werd.

De aanwezigheid van zoveel oude kerken op een moment dat de brede bevolking nog grotendeels heidens was en enkel de adel christelijk, wijst weer op een sterke band van de dorpen langsheen de Kale met de adellijke elite rondom de graaf. De bouw van die kerken was overigens enkel mogelijk doordat de bouwstenen hiervoor over de Kale konden worden aangevoerd.

Stille waters...

Tegenwoordig is de Kale een relatief onbeduidend stroompje, in belangrijke delen van zijn loop verminkt door de aanleg van een reeks kanalen. Maar dat ‘stillekes vergeten zijn’ is ook een troef. Net zoals Damme stilviel na de verzanding van het Zwin en net daardoor zo goed bewaard bleef, kan hetzelfde gezegd worden over delen van de Vallei van de Oude Kale. Natuurpunt is in het Meetjesland actief bezig met de bescherming hiervan. Ze doet dit via reservaatvorming in drie van de meest waardevolle stukken van de Vallei van de Oude Kale: de Poekebeek (Aalter, Ruiselede, Lotenhulle en Poeke), de Vallei van de Oude Kale (Landegem, Merendree, Nevele, Lovendegem, Drongen en Vinderhoute) en de Kiekebossen (Evergem en Wondelgem).

Wat is er nu zo bijzonder aan de hooilanden in de Vallei van de Oude Kale?

Zoals in het vorige artikel uiteengezet, vormt zo'n hooilandontginning een strak patroon, een 'machine', steeds aangepast aan de plaatselijke omstandigheden. Maar het bleef herkenbaar. Om te beginnen bestaat zo'n hooilandcomplex in een dergelijk valleetje waarvan het debiet niet al te veel schommelt, typisch uit drie ongeveer evenwijdig lopende beken. De centrale loop is de Kale die licht kronkelt. Haaks op de Kale staan heel veel kleine, smalle, reepvormige perceeltjes, onderling gescheiden door kleine grachtjes, in onze streken doorgaans 'dulfkes' genoemd. Later, bij het verlaten van het aloude hooibeheer, werden ze dikwijls verdiept vaak tot heuse grachten. Maar omdat deze dulfkes ook eigendomsgrenzen waren, bleef dit zeer fijnmazige en zeer oude patroon grotendeels bewaard tot op vandaag, sommige plaatsen met landbouwintensivering (inbuizing, drainage, dempen, samenvoeging van perceeltjes) uitgezonderd. Het is dit zeer kleinschalig, landschappelijk kantwerkpatroon dat tot op vandaag een groot deel van de aantrekkelijkheid van het landschap uitmaakt.

Natuurpunt doet aan herstel van ons erfgoed

Die lange, smalle perceeltjes zijn niet allemaal even breed. Bij de aanleg ervan streefde men niet naar een lieflijk landschap (hoewel het dat natuurlijk bij uitstek is), maar naar een functioneel hooilandgebied. Deze dulfkes dienden immers om de grondwaterstanden en grondwaterkwaliteit in de wortelzone te regelen in functie van een maximale hooiproductie. Op plaatsen met iets meer kwel (grondwater dat opstijgt tot aan het oppervlak) lagen ze daarom niet even breed uit mekaar als op plekken met minder kwel. Omdat het graslandtype dat Natuurpunt op deze percelen nastreeft perfect samengaat met dit oude landbouwsysteem, zullen wij – waar deze dulfkes verdwenen zijn – steeds proberen ze in ere te herstellen. We doen dit stapsgewijs en aan de hand van bodemonderzoek, oude kaarten en luchtfoto's. We restaureren zo als het ware het landschap – natuur en erfgoed hand in hand.

Naast de Kale zelf, lag op beide buitenranden van de vallei telkens nog een beek. Deze parallelle – ditmaal wel recht gegraven – beken werden gevoed door de Kale zelf en door zijbeken die in de Kale uitmondten.

Die zijbeken dienden opnieuw om een optimaal waterpeil in de graslanden te bekomen. Het beschikbare water werd zo maximaal benut en vaak ook nog eens van het ene blok hooiland doorgeleid naar het andere, waar het opnieuw werd 'geïnjecteerd' in het hooilandsysteem in plaats van via de Kale meteen te worden afgevoerd. Deze zijbeken zijn momenteel over grote delen van het traject verdwenen of in onbruik geraakt als gevolg van de veranderingen van de laatste eeuw, waarbij de vallei sterk werd verdroogd en omdat door de waterloopbeheerders vooral werd geïnvesteerd in de afvoerwaterloop (dus de Kale zelf). De sporen van die zijbeken zijn echter nog zichtbaar. Hun rechte loop zorgde ervoor dat met een gering verhang (weinig verval op het waterpeil per lopende meter) water doorheen het systeem kon worden getransporteerd terwijl de kronkelende Kale, waarin het water wel wat meer weerstand ondervond op weg naar zee, er tezelfdertijd voor zorgde dat er niet te veel water werd afgevoerd. En zeker niet te snel, wat meteen ook toeliet om in de winterperiode met kleine platte bootjes de Kale als transportweg te gebruiken.

tintelij

DE NATUURVERFWINKEL

Bij Tintelij zetten we in op gezonde verf en duurzame producten. Nood aan inspiratie of informatie? Kom eens langs! Onze experts zijn van vele markten thuis.

DE DUURZAME AANNEMER

Je gevel of interieur oprfrissen?
Schilder-, kalei-, timmer- of pleisterwerken:
Tintelij voert ook werken uit bij je thuis.

GEEN TIJD OM LANGS TE KOMEN?

Bestel je producten online
via www.tintelij.com!
Wij leveren aan huis.

09 219 09 60

Adolf Baeyensstraat 216, 9040 Gent

www.tintelij.com

Rechts de kronkelende Kale, haaks daarop grachtjes die de grondwaterstand regel(d)en in functie van hooiland (foto: Ludo Goossens)

De kathedraal van de landbouw

Velen kennen de Vallei van de Oude Kale vooral als wandelgebied. Zeker het reservaat met de gelijklopende naam is wegens haar ligging in de rand van Gent erg druk bezocht. Hopelijk opent deze tekst toch een beetje de ogen dat deze vallei ook zoiets is als een schitterende gotische kathedraal – maar dan in de landbouwversie. En dat Natuurpunt er alles aan doet om deze parel intact te houden en waar nodig te restaureren. Dat vraagt van onze vereniging zware inspanningen. We krijgen overigens ook niet alles van wat het kost om hier percelen aan te kopen en veilig te stellen gesubsidieerd van de Vlaamse overheid.

De rest van de factuur brengen onze leden en vrijwilligers samen via acties en giften. Deze zomer nog kochten we een groot blok in de mooiste kern van de Vallei van de Oude Kale in Lovendegem en Vinderhout. Daar hangt opnieuw een hele stevige factuur aan vast.

Daarom een warme omroep om onze inspanningen dit natuurlijk erfgoed met hoge cultuurhistorische waarde te ondersteunen met een gift. **Doe je bijdrage** op rekeningnummer BE56 2930 2120 7588 van Natuurpunt Beheer, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen met vermelding van het juiste projectnummer (zie hieronder). Je krijgt een fiscaal attest vanaf een bedrag van 40 euro, waarmee je 45% van het bedrag kan terugkrijgen via je belastingen.

- projectnr. 6617 Vallei van de Oude Kale
- projectnr. 6671 Poekebeekvallei
- projectnr. 6673 Kiekebossen

Verder natuurherstel of niet?

Daarnaast loopt er momenteel een RUP (Ruimtelijk Uitvoeringsplan, een 'gewestplanherziening nieuwe stijl'), die de deur open zet in delen van de vallei tot verdere schaalvergroting. De keuze voor een verder natuurherstel in de Vallei van de Oude Kale werd in dit RUP werd niet gemaakt. Dit is een gemiste kans. Natuurpunt diende bezwaar in en dringt bij de Vlaamse regering aan om hier te kiezen voor het verdere herstel van deze vallei met natte, bloemrijke graslanden.

Wim Slabbaert

Herstel van 'landbouwerfgoed' door onze vereniging (foto: Toon Spanhove)